

Pòrtic

Francesc Cabana

**Deu èxits
de l'economia
catalana**

Francesc Cabana

**Deu èxits
de l'economia catalana**

Pòrtic

Primera edició: febrer del 2016

© Francesc Cabana, 2016

Drets exclusius d'aquesta edició:
Raval Edicions SLU, Pòrtic
Av. Diagonal, 662-664
08034 Barcelona
www.portic.cat

ISBN: 978-84-9809-357-5
Dipòsit legal: B. 1993-2016

Fotocomposició: Àtona-Víctor Igual
Impressió: Limpergraf

Queda rigorosament prohibida sense autorització escrita de l'editor qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra, que serà sotmesa a les sancions establertes per la llei. Podeu adreçar-vos a Cedro (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 93 272 04 47).

Tots els drets reservats.

SUMARI

JUSTIFICACIÓ	11
1. EL MIRACLE DEL COTÓ. CATALUNYA, POTÈNCIA EUROPEA	15
Una potència europea	17
Cotó, <i>algodón</i> , <i>cotton</i>	18
Un llarg procés de fabricació	20
— La preparació	20
— La filatura	21
— La berguedana	22
— El tissatge	24
— Estampació i acabats	24
El llenguatge tèxtil	25
L'espionatge industrial	27
Eduard Calvet i Pintó i el VIII Congrés Cotoner a Barcelona el 1911	28
Els estiratges Casablanca	32
La quasidesaparició de la indústria cotonera tradicional	34
Balanç dels cotoners	35
2. L'EXCEL·LÈNCIA DEL COTXE HISPANO SUÏSSA	39
Una cursa en el circuit d'Indianapolis (1928)	41

SUMARI

Catalunya, en la perifèria del món de l'automòbil	43
Marc Birkigt i els dos primers intents	44
— De la Cuadra, el primer intent	45
— Jaume Castro, el segon intent	46
La Hispano Suïssa, Fàbrica d'Automòbils SA	47
Damià Mateu i Bisa (Llinars del Vallès, 1863 – Barcelona, 1935)	48
— L'estratègia	49
La fàbrica de França, la Primera Guerra Mundial i el motor d'aviació	53
— La postguerra	57
— Els anys de glòria	58
— La Segona República	59
Miquel Mateu i Pla (Barcelona, 1898-1972)	60
L'expropiació	61
Consideració final	64
3. CAIXABANK, LA PRIMERA EMPRESA DE CATALUNYA	65
Un banc que és una caixa	67
Una fillola del Foment del Treball Nacional	68
L'obra innovadora de Francesc Moragas	71
L'obra del comissari polític Enrique Luño Peña	72
La Caixa amb Josep Vilarasau. Modernitat en la gestió	74
La Caixa de Ramon Fornesa: «Menys Kandinski i més Alzheimer»	78
La crisi de les caixes d'estalvis	80
— Dèficit de recursos propis	80
— Politització	81
— La professionalització dels òrgans de gestió	82
L'obra d'Isidre Fainé. La bancarització de les caixes	83

SUMARI

4. LA CULTURA IMPRESA. DOS DIARIS I DUES	
ENCICLOPÈDIES	89
El procés industrial i l'aportació intel·lectual	92
— La indústria paperera	93
— La indústria d'arts gràfiques	94
— El negoci editorial	94
El <i>Diario de Barcelona</i> i Antoni Brusi	94
<i>La Vanguardia</i> i la família Godó	101
<i>L'Enciclopèdia Espasa</i>	109
— Josep Espasa Anguera (1840-1911)	109
<i>L'Enciclopèdia Catalana</i> (1965-1980)	111
5. GAS NATURAL: EL MILLOR DELS COMBUSTIBLES	
FÒSSILS	127
El gas natural i el butà	129
L'aposta franquista pel butà	129
Pere Duran i Farell (1921-1999)	130
Pere Duran i el gas natural	131
El primer Gas Natural SA. L'arribada a Catalunya	135
L'explosió del carrer Santa Amèlia	141
L'expropiació de Gas Natural	143
El segon Gas Natural	149
6. L'EXCEL·LÈNCIA DE VINS I CAVES	159
Vins, aiguardents i brandi	161
— De la quantitat a la qualitat	165
Torres i Miquel Torres Carbó (1909-1991)	167
El cava i el mètode <i>champenoise</i>	172
— Els precedents	172
Codorniu i Manuel Raventós i Domènech (1862-1930)	175
Freixenet i Josep Ferrer i Sala	184

7. EL TURISME: POTSER NO ÉS EXCEL·LENT, PERÒ SÍ	
ESSENCIAL	189
El turisme d'elit, el primer	191
A Catalunya	193
El Primer Congrés de Turisme de Catalunya (1919)	194
El turisme de masses a Catalunya	197
— Els inicis amb el franquisme	197
— Serveis turístics i desori urbanístic	199
Turisme de Catalunya amb la Generalitat	202
Turisme d'hivern: sí, però...	203
Els grups de serveis turístics	205
La marca Barcelona	206
S'Agaró i els Ensesa	207
8. ELS SENYORS DE TERRASSA I SABADELL	209
Dos nuclis llaners excepcionals	211
Senyors de Terrassa, homes de Sabadell. Senyors de Sabadell, homes de Terrassa	212
— Els <i>panyos</i>	214
A Sabadell: figures o entitats significatives	214
— Pau Turull i Sallent	214
— El Banc de Sabadell	216
A Terrassa: figures o entitats significatives	218
— Sala i Badrinas, S. en C.	218
— Alfons Sala i Argemí	220
El tancament de les empreses llaneres	222
9. MULTINACIONALS DE BUTXACA	225
Del proteccionisme al lliurecanvisme	227
Dues dictadures, cinc anys de república i tres anys de guerra civil	229
Trenta-set anys de franquisme	229
La internacionalització de l'empresa catalana	231

SUMARI

La concessió de Coca-Cola	234
La sang de Grífols SA	236
Els components d'automòbil de Ficosa	239
El grup Roca, el segon del món en porcellana sanitària	242
Agrolimen, l'obra de Lluís Carulla	246
Les piscines de Fluidra	249
Molins. Un grup multinacional de ciments i materials de construcció	251
Les bones olors del grup Puig	254
10. DAMM, LA CERVESA D'AQUESTA TERRA	259
Els alsacians exiliats	261
Quan la unió fa la força	264
Consolidació i integració	265
— L'Estrella Dorada	265
— La cervesa i la Segona República	266
La guerra civil	267
La misèria franquista: l'Estrella Roja i el quinto	268
L'expansió per compra d'empreses. La Voll-Damm i el misteri de la Xibeca	269
Una estructura d'empresa moderna.	
Diversificació	272
— Integració i simplificació del grup d'empreses	272
— Diversificació i logística	273
— Reordenació de les fàbriques	273
— La Corporació Econòmica Damm SA	273
11. EPÍLEG. NEDAR CONTRA CORRENT	275
Els espanyols no volen catalans en el govern	277
El centralisme. La llunyania del poder	281
Contra corrent, amb una visió històrica	284
— Del 1820 al 1922	284

SUMARI

— Dictadura del general Primo de Rivera i del general Berenguer (1923-1931)	288
— La Segona República (1931-1936)	288
— La dictadura franquista (1939-1975)	289
— Anys de democràcia (1978-2015)	295

UNA POTÈNCIA EUROPEA

El 1911, la producció de fil de cotó a Catalunya —la filatura, prèvia al tissatge— quasi quadruplicava la de Suïssa i la de Bèlgica, i deixava encara més enllà la producció d'estats com ara els Països Baixos, Suècia, Portugal o Finlàndia. I ho feia amb una indústria que treballava amb una fibra que procedia d'un arbust que es conreava en climes subtropicals, molt llunyans. Catalunya va fer la Revolució Industrial amb el cotó, imitant el model britànic, però en unes condicions que no tenien res a veure amb les que gaudien els industrials del que era l'imperi més gran del món. Catalunya va fer la Revolució Industrial amb el cotó, sense un Estat que donés suport als seus emprenedors, amb l'exigència d'importar el cotó d'una zona molt llunyana i sense les fonts energètiques que tenien altres estats o regions econòmiques.

Si Catalunya va ser una potència cotonera europea a començaments del segle xx, això només es pot qualificar com a miracle, ja que tenia pocs factors a favor i molts en contra. L'únic avantatge era un mercat —l'espanyol— pobre i, per tant, amb una capacitat de consum ben reduïda, que no va fer la seva Revolució Industrial fins molt més tard i que no-

més estava disposat a comprar productes catalans si es complien dues condicions. La primera era que els productes estrangers no es poguessin comprar a millor preu que els catalans: d'aquí la gran lluita durant tot el segle XIX entre els proteccionistes i els lliurecanvistes. Els primers defensaven que l'Estat cobrés uns drets —els aranzels— equivalents a la diferència de preu entre el producte estranger i el català, mentre que els altres buscaven el producte a més bon preu, vingués d'on vingués. I la segona condició era que els teixits de cotó s'apropessin a casa seva. I això depenia només dels catalans, que van crear una densa xarxa de venedors per tot Espanya; no hi havia fonda de qualsevol poble andalús, castellà, galleg, aragonès, valencià, basc o extremeny que no tingués el seu venedor de productes tèxtils catalans en qualsevol època de l'any.

COTÓ, ALGODÓN, COTTON

Cotó en català, *cotton* en francès, *cottone* en italià, *cotton* en anglès, *algodón* en castellà. La paraula castellana té la mateixa arrel que les altres, però amb l'afegit de l'article *al*, que és àrab. El nostre gran filòleg Joan Coromines explica que al segle XIII en català se n'havia dit *alcoton*, el que ell en diu «una forma amb l'article àrab aglutinat». El llatí no tenia articles. Van ser els àrabs els qui van introduir el cotó a casa nostra, i amb ell, el nom que li donaven. La fórmula àrab dominarà la llatina. En llatí el cotó es diu *gossypius*, o sigui que no manté cap relació amb les altres versions.

El cotó ens va arribar de l'est del Mediterrani i de la seva riba sud, que és la que té clima subtropical: de Malta, de Turquia i d'Egipte. I, després, dels Estats Units, país que arribarà a ser el gran proveïdor per a tot Europa, gràcies a les

grans plantacions de cotó dels estats del sud, els que constituïran la Confederació. La cultura popular associa correctament el cotó amb aquestes plantacions, on el treball —molt dur— anava a càrrec dels esclaus negres. Una bona part dels esclaus que arribaven a Amèrica, procedents del continent africà, anaven destinats a les plantacions de cotó dels estats de Louisiana, Geòrgia, Alabama, Mississipí i d'altres. Més d'una etiqueta de propaganda d'industrials cotoners catalans ens mostra un negre collint cotó. Hi ha una cançó de bressol molt bonica, «Summertime», que pertany a l'òpera *Porgy and Bess*, de Gershwin, en la qual la mare canta al seu fill:

Summertime, and the livin' is easy
Fish are jumpin' and the cotton is high.

El cotó, la flor de la planta del cotó, quan es collia, s'empaquetava molt comprimit en bales, que pesaven de mitjana uns 220 kg, si es tractava de cotó americà. El destinat a l'exportació es transportava als ports del Carib, bé a Nova Orleans —estat de Louisiana—, bé a Galveston, un port de l'estat de Texas. Els catalans el podien comprar i anar a buscar allí amb els seus vaixells, que tenien el seu centre d'activitats americana a l'illa de Cuba, colònia espanyola fins al 1898, on hi havia els ports on es proveïen d'aliments i d'aigua, després de creuar l'Atlàntic. Els velers catalans, primerament, i els vaixells de vapor, després, sortien de Catalunya carregats de matèries alimentàries, com ara oli d'oliva o vi, i de productes manufacturats, com ara teixits de cotó, llana, seda o lli, raimes de paper, espadenyas o altres articles. De tornada cap a casa podien embarcar sucre o tabac cubà i arribar-se a la propera costa americana per carregar-hi cotó en floca, o sigui la fibra tèxtil no elaborada.

Tot aquest procés estava en mans catalanes. Els tres-cents quilòmetres de costa que té Catalunya havien desenvolupat el sentit comercial, entès com l'intercanvi de productes: et venc el que no tens i et compro el que no tinc. En aquest comerç, i al marge de les mercaderies, també s'intercanviaven coneixements, s'aprenien llengües i es creaven lligams personals i comercials. L'aïllament és el pitjor enemic del desenvolupament, i el comerç, el més bon amic del creixement econòmic.

UN LLARG PROCÉS DE FABRICACIÓ

Les fases de fabricació del teixit són les mateixes ara que fa cent cinquanta anys. La diferència és que les mans han estat substituïdes per les màquines —mecanització— i que aquestes, construïdes inicialment en fusta, seran aviat de ferro colat.

La preparació

El cotó arribava molt comprimit en les bales. Com a primer pas, calia netejar-lo i obrir-lo. Per fer-ho s'utilitzaven unes màquines en les quals l'element essencial eren unes pues de ferro que separaven els feixos de cotó. De la primera màquina obridora se'n deia «diable» perquè la persona que hi treballava tenia les mans molt a prop de les pues de ferro i els accidents eren nombrosos, especialment entre els infants o adolescents que les feien servir.

Les labors de preparació continuaven estenent la fibra en forma de napa, o sigui una tela que tenia el mateix pes i densitat: ho feien unes màquines anomenades batans. Després,

la fibra era pentinada per les cardes. I els manuars començaven a estirar la napa cardada. Tot seguit la fibra de cotó passava a les metxeres, que eren les encarregades de començar a fer una metxa: el que feien era estirar la veta o metxa per donar-li una lleugera torsió i així fer-la més consistent. Aquesta metxa, que en un primer moment era gruixuda, s'havia de convertir en fil.

La filatura

Era la fase més llarga, més delicada i més difícil. La metxa procedent de les labors de preparació es transformava en un fil homogeni, del mateix gruix. Per aconseguir-ho les fibres de la planta s'estiraven, es torçaven i s'entrellaçaven fins que constituïen un sol fil. I llavors aquest s'entortolligava al voltant d'un fus de fusta.

El folklore popular català parla sovint de la filadora, una noia que es dedicava a filar, normalment una fibra de llana proporcionada per les ovelles. A totes les cases de pagès i des de temps immemorials, les noies o les dones de la casa es dedicaven a la filatura, quan tenien temps i no eren requerides per ajudar en les labors del camp o del bestiar. Les màquines de filar eren de fusta i demanaven unes mans àgils i delicades, que aprimaven el fil rebut i l'enrotllaven en un fus. Era un procés absolutament manual.

Quan entrem en un procés industrial, ens trobem amb uns filadors o filadores, ara ja professionals, que treballaven per proporcionar el fil a uns teixidors. El primer problema amb què toparen era que el procés de filar era més lent que el de teixir. En un primer moment, hi havia quatre filadors que servien un sol teixidor. L'avenç, la millora de la productivitat, havia de començar per aquí, i això exigia que un sol

filador fes funcionar més d'un fus. El primer que ho va aconseguir va ser un anglès que es deia Highs, que tenia una filla que es deia Jenny. I en record d'aquesta, la màquina que va inventar va rebre el nom de *jenny*.

A continuació, es va produir un altre miracle en el procés tèxtil català. En general, els avenços tecnològics a Catalunya s'han donat a conèixer a Barcelona, la seva capital, amb un port que portava notícies i coneixements. Però aquest cop van arribar dels Pirineus.

La berguedana

A finals del segle XVIII, a Barcelona no hi havia filadors ni teixidors. Però de cop i volta van aparèixer a Berga i al Berguedà una sèrie de petits tallers de filatura que utilitzaven una màquina filadora de fusta, a la qual aplicaren el nom de *berguedana*.

Berga és a uns 125 quilòmetres de Barcelona. No tenia —ni tindrà mai— ferrocarril, ja que la forta pujada que hi ha des del riu Llobregat fins a Berga suposava un cost excessiu per als constructors de la línia, i la carretera de terra no hi arribarà fins ben avançat el segle XIX. ¿Per quins set sous es va desenvolupar a Berga una filatura de cotó que utilitzava una màquina que va superar la *jenny* anglesa? Si amb la *jenny* un filador podia servir trenta o quaranta pues, amb la *berguedana* podia servir-ne fins a cent vint. Hi va arribar a haver més de dos-cents tallers amb *berguedanes*, a Berga i pobles dels voltants. Els qui les feien servir eren gent de la comarca que es deien Farguell, Rosal, Viladomiu, Sensada, Vilardaga, Basachs, Serra, Cortichs, Pons, Casamitjana. Alguns d'ells seran els creadors de les grans colònies cotoneres dels segles XIX i XX.

No es coneix exactament l'origen de la *berguedana*,

però geogràficament només pot venir de França. Anar a Barcelona des de Berga requeria dos dies de viatge, mentre que creuar la frontera francesa, només un. Però el cotó en floca havia de fer un recorregut duríssim i inimaginable per altres centres industrials europeus. Per arribar a Berga, el cotó en floca feia primer un llarg viatge des de les costes americanes fins a Barcelona, passant per l'estret de Gibraltar; de Barcelona a Manresa anava en ferrocarril, i de Manresa a Berga, per camins de carro, arrossegat per bous o cavalls, fins que no arribà el ferrocarril a l'estació d'Olvan, la més propera a Berga. Els cotoners britànics tenien un recorregut naval més curt, amb l'arribada de la mercaderia al port de Liverpool, a la costa occidental de l'illa, i des d'allí per ferrocarril fins a Manchester, que era la capital mundial de la indústria cotonera. La diferència de cost del transport és clara.

La industrialització és un procés de consecutives millores tecnològiques. La berguedana anà de baixa amb la introducció de la mule-jenny. En aquest terme es barreja el nom de la mula amb el d'una noia, però perquè significava la introducció d'una energia no humana en el procés, que en aquest cas era l'aigua o el vapor. La berguedana va desaparèixer, però el seu record és inoblidable: va permetre la millora de la productivitat i va crear una cultura industrial i tèxtil a la comarca que s'aprofitarà anys més tard. Ningú, i sobretot els més coneixedors de la geografia catalana, no s'hauria imaginat que el Berguedà tindria a finals del segle XVIII i començaments del XIX una indústria més avançada que la que hi havia a Barcelona en els mateixos anys.

Més tard arribarà de Manchester una màquina de filar que els catalans batejarem amb el nom de *selfactina*. Uns mínims coneixements d'anglès permeten entendre que es tractava d'una màquina automàtica —*selfacting*. La seva introducció a Catalunya i especialment al pla de Barcelona

donarà origen a serioses vagues obreres. Les màquines automàtiques reduïen la mà d'obra necessària per a la mateixa producció i reduïen el cost final, però hi havia obrers que quedaven sense feina. Aquest serà un principi general de la industrialització: tota millora industrial permet una producció igual o més gran amb menys obrers. Paral·lelament, es creen nous llocs de treball, a la mateixa fàbrica o en d'altres, que compensen les pèrdues hagudes.

El tissatge

Els telers eren les màquines que teixien el fil i feien les peces de roba. El tissatge s'aconsegueix gràcies a l'encreuament de dos fils similars: un de dalt a baix, que és l'ordit, i l'altre de dreta a esquerra, que és la trama, el qual era arrossegat per la llançadora, una peça d'una fusta molt dura, amb puntes de ferro.

Estampació i acabats

A finals del segle XVIII, Barcelona era una de les grans capitals europees en l'estampació de teixits de cotó. Era com començar la casa per la teulada, ja que l'estampació és la fase final del teixit. Estampar volia dir, en primer lloc, blanquejar un teixit cru, o sigui de color groguenc, el de la flor de cotó. Seguidament es tractava de fer uns motllos amb uns dibuixos, que s'aplicaven, amb els colors desitjats, sobre el teixit blanquejat. L'estampador es convertia en tintorer, en crear els colors. Del sector tèxtil passem, així, al químic. Aquest fet tindrà una importància extraordinària, amb repercussions en el segle XX. Els primers grans fabricants de colorants eren

suïssos o alemanys, els quals crearan empreses com la Basf, la Bayer o la Hoechst. Aquestes empreses installaren delegacions a Barcelona, a finals del segle XIX o primers del XX, per vendre colorants a la indústria cotonera. Amb els anys, aquells fabricants de colorants entraran en el món de la producció farmacèutica o de la química fina i convertiran el que eren delegacions en fàbriques. Si fa més de cent anys que els tenim entre nosaltres és gràcies al fet que van ser proveïdors de la indústria tèxtil.

Els empresaris dels «acabats» eren els que blanquejaven el teixit o hi aplicaven processos químics per fer-los impermeables, més rígids o més flexibles, per exemple. Eren anomenats «els del ram de l'aigua» perquè els en feia falta molta per poder treballar.

EL LLENGUATGE TÈXTIL

El personal de les fàbriques tèxtils va crear el seu propi llenguatge. Els filadors, els teixidors i els tintorers tenien expressions pròpies, aplicables a les seves màquines o al seu treball. Algunes només tenien un significat per a ells, mentre que d'altres eren preses del català parlat normal, a les quals els donaven un significat diferent.

Per exemple:

Des que la nostra mare treu el tros, fins que ens enrastellen, cada escapoló de la nostra vida, a Sabadell, va manat per alguna locució o frase especialment curiosa.

Ja tallis del tros o tinguis d'enfonar; ja estiguis als escu-ralls o hakis trobat un bon partit; ja estiguis a les capses o siguis el gendre d'un fabricant; ja siguis una mala peça o et penguin per cap d'esquila; ja vagis a toc d'esquella o tinguis

una quadreta, el garbuix d'aquesta parla és imprescindible per a desempallegar-te.¹

Altres expressions de la parla tèxtil es van incorporar al llenguatge corrent. Encara en queden, però en els darrers anys s'han perdut moltes, o només són utilitzades per les velles generacions, que van viure els grans anys del cotó i la llana a Catalunya.

En parlar del tissatge, s'ha dit que el teixit està format per l'encreuament de dos fils. El primer se'n diu ordit, i ordit significa també 'maquinar', o sigui 'planejar alguna cosa'. I el segon se'n diu trama, una paraula que s'aplica al fil argumental d'una novel·la o una obra de teatre. Com s'ha dit, per enllaçar amb l'ordit, el fil de trama circula a tota velocitat de dreta a esquerra, arrossegat per la llançadora, que porta el fil. Per tant:

— Anar com una llançadora és anar molt ràpid i no parar. Es diu de les persones que es belluguen molt.

Però utilitzem més paraules o expressions, sense adonar-nos que tenen un origen tèxtil:

— Conèixer el panyo, tot i ser un castellanisme, vol dir saber de què tracta un assumpte.

— Filar prim: subtilitzar, fer distincions subtils.

— Hi ha poques passades: que et quedes amb gana.

— Ser una mala pua —a les màquines de filatura, una pua és un fus—: ser mala persona.

— No filar rodó: estar mancat d'enteniment.

— Perdre passada —una passada, entre teixidors, és

1. Pere Bigorra Llobet. *Des del vapor de la O. La parla figurativa tèxtil de la llana a la fàbrica, al carrer i a casa*. Sabadell, 1974.

cada llargària de trama que va de vora a vora dels teixits—: perdre l'oportunitat.

— Fer males passades.

— Tenir mala peça al teler —peça: llargària d'ordit per ésser teixida—: tenir un problema.

— Perdre el fil d'una conversa.

— Treure els draps al sol.

— Se li veu el plegador —que és la peça sobre la qual s'enrotlla la roba—: s'utilitza per indicar que a un calb incipient se li veu la closca.

L'ESPIONATGE INDUSTRIAL

Els industrials tenien clares dues coses: que l'activitat industrial significava progrés i era una font de guanyar diners, i que Catalunya anava uns quants passos enrere respecte a altres països europeus. Per això no van renunciar a cap mètode per adquirir els coneixements que els feien falta per competir amb els industrials més avançats.

Com a exemple, a començaments del segle XIX hi ha una operació ben documentada d'espionatge industrial, patrocinada oficialment per la Junta de Comerç de Barcelona, que era la responsable de seguir i promoure el comerç i la indústria a Barcelona. El 1815, la Junta encarregà a un dels seus funcionaris, Carles Ardit, que viatgés per Europa per conèixer els nous mètodes d'estampació i fabricació de colors. Per descomptat, amb les despeses a càrrec de la Junta. La història podria ser la base per a una novel·la o pel·lícula d'espionatge.

Carles Ardit viatjà a França, es va fer passar per un exiliat polític i es dirigí a la zona on es troben tres estats: França, Alemanya i Suïssa, que era on hi havia fàbriques avançades en allò que li interessava. Va entrar a treballar com a dibui-

xant en una d'aquestes, copià totes les màquines que li interessaven, així com les fórmules químiques per fer els colors, i marxà amb la feina feta. Ho va repetir en altres fàbriques, fins a aconseguir una informació de gran valor per als fabricants catalans. Les dades que recollia les feia arribar per diligència, com si fos un correu ordinari, que lliurava a Lió i era recollit a Perpinyà per la gent de la Junta de Comerç. Els seus moviments van crear sospites entre la policia francesa. Tots els països defensaven els seus secrets industrials, que representaven un gran actiu. Ardit, assabentat de les investigacions de la policia i que el volien detenir, s'avançà i fugí cap a la frontera, empaitat per la policia francesa. Els secrets de la indústria de colorants i d'estampació de les fàbriques franceses, alemanyes i suïsses en les quals havia treballat foren cedits a la Junta de Comerç. Ardit publicà el 1819 un llibre de vuit-cents pàgines, en dos volums i ple de dibuixos de màquines i de fórmules químiques, en el qual informava de les dades recollides. Avui dia haurien anat a la presó ell i alguns membres de la Junta de Comerç, però aleshores va rebre honors per l'espionatge realitzat. Si serveix de consol, els japonesos van fer coses similars després de la Segona Guerra Mundial. Per exemple, aquí, a Catalunya, amb el sector de les motocicletes. Potser amb més discreció, però era el mateix.

EDUARD CALVET I PINTÓ I EL VIII CONGRÉS COTONER A BARCELONA EL 1911

Catalunya va tenir dotzenes d'empreses i centenars d'empresaris cotoners. Però per a aquest treball l'autor ha triat un cotoner poc conegut però significatiu, que va actuar el 1911 quan Catalunya era una potència cotonera europea.

Eduard Calvet i Pintó va tenir una vida curta, però in-

tensa. Va morir el 1917, a quaranta-dos anys. Els barcelonins coneixen la residència del cotoner al carrer Ausiàs Marc: la casa Calvet, obra d'Antoni Gaudí. En totes les obres de Gaudí es dona el cas que és més conegut l'arquitecte que el propietari i la persona que li encarregà l'obra. És el cas d'Eduard Calvet, i encara més el d'Eusebi Güell.

Calvet va ser un empresari cotoner singular, en el sentit més positiu que pugui tenir el qualificatiu. Pertanyia a una segona generació de cotoners. El seu pare, Pere Màrtir Calvet, va construir la seva fàbrica a Vilassar de Mar, una població del Maresme que ja sabia el que era la indústria cotonera. La va posar en funcionament pels volts del 1860 i en morir la deixà als seus dos fills, Eduard i Pere, els quals la continuaren com a Successors de Pere Màrtir Calvet.

Vilassar, com tota la comarca del Maresme, té l'aigua justa per a la població i per regar els conreus. Com que l'electricitat no havia d'arribar fins al segle xx, les màquines industrials funcionaven gràcies a una màquina de vapor que cremava carbó. Per això, a l'hora de construir una segona fàbrica, els germans Calvet, com altres industrials, la van aixecar on podien obtenir la força hidràulica, o sigui al costat d'un riu, i on hi hagués un embassament suficient per construir-hi un salt d'aigua, que produiria la força. A l'inici del segle xx, van inaugurar una fàbrica a Orís, a la comarca d'Osona, al costat del Ter, i una tercera a Camprodon, a la capçalera del mateix riu, on no hi havia tanta aigua, però sí més desnivell per al salt.

Eduard Calvet era catalanista, però en lloc d'entrar a la Lliga Regionalista de Prat de la Riba, Francesc Cambó i tants altres empresaris, optà pel Centre Nacionalista Republicà, al costat de Jaume Carner i Ildefons Suñol, que representaven el que aleshores era un catalanisme d'esquerres. Unes esquerres ben moderades, és clar. Va donar suport al diari *El*

Poble Català, que es va publicar a Barcelona des del 1906 fins al 1918.

El Gremi de Cotoners era el més potent que hi havia a Catalunya, en ser el del cotó el sector industrial més desenvolupat. El gremi era membre de la Federació Internacional d'Associacions de Fabricants de Filats i Teixits de Cotó, fundada el 1904, que celebrava anualment un congrés. Eduard Calvet va ser el representant dels cotoners catalans i com a tal assistí a tots els congressos celebrats, que van ser els següents: Zuric, Manchester-Liverpool, Bremen, Viena, París, Milà i Brusselles.

El 1911, el Congrés Cotoner es va celebrar a Barcelona els dies 8, 9, 10 i 11 de maig del 1911, un fet que representava el reconeixement de la potència europea que era Catalunya. Hi assistiren uns tres-cents congressistes estrangers: anglesos, francesos, austríacs, italians, alemanys, portuguesos, belgues, americans, britànics, russos, holandesos, suïssos i japonesos.

Eduard Calvet, que, com a amfitrió, va presidir el congrés, va fer el discurs d'obertura al Paraninf de la Universitat de Barcelona. Va utilitzar el francès. Recordà que Catalunya havia estat una de les primeres zones europees que introduí la indústria del cotó i en destacà la importància. Les sessions de treball se celebraren en diverses aules de l'edifici de la Universitat i, com a tots els congressos, les sessions de treball es combinaren amb actes lúdics a la ciutat i sortides turístiques.

L'Ajuntament de Barcelona obsequià els congressistes amb una recepció de gala presidida per l'alcalde. El regidor Monegal, que també era industrial cotoner, els parlà en català, en nom de la ciutat. Posteriorment foren convidats a una funció especial del Liceu, on s'interpretà l'òpera *Sigfrid*, de Wagner, i després anaren al restaurant La Maison Dorée, on

els esperava un sopar de ca l'ample amb nombrosos plats, acompanyats per un vi blanc català —Castell del Remei—, un vi negre de la Rioja, cava Codorniu Non Plus Ultra i xampany Pommery. Eduard Calvet tancà l'acte amb un discurs en anglès en el qual posà com a exemples els empresaris i els obrers catalans. En el transcurs del congrés, els assistents assistiren també a un concert de l'Orfeó Català i a un dinar a la Llotja de Mar, convidats pel Foment del Treball Nacional i per la Cambra de Barcelona. L'única sortida turística va ser una excursió a Montserrat en cotxe.

Al final del congrés, els assistents foren obsequiats amb un àlbum de fotografies de Barcelona i de Catalunya, que portava un text incorporat que deia: «Per Barcelona s'han introduït a Espanya tots els avenços de la civilització moderna. Aquí es va muntar la primera màquina d'imprimir, es va establir la primera empresa de diligències, es va noliejar el primer vaixell de vapor, es va inaugurar el primer ferrocarril; els tallers barcelonins van ser, entre tots els espanyols, els que per primera vegada van construir màquines de vapor i vaixells amb buc d'acer».

El desembre del 1912, Eduard Calvet fou elegit per unanimitat president del Foment del Treball Nacional. La gran patronal catalana tenia aleshores la seu social a la plaça de Santa Anna de Barcelona. El mandat durava normalment dos o tres anys, però en el seu cas s'acabà al cap d'un any i de forma accidentada.

La dimissió va estar associada a la seva sensibilitat social en uns anys en els quals la conflictivitat era alta. Es va trobar entre l'espasa i la paret amb motiu d'una vaga que va arribar a ser general, durant aquell any 1912. El Foment no podia intervenir en els conflictes pel fet que els seus Estatuts no li ho permetien. Dit d'una altra manera, el Foment no podia ser part en un conflicte entre patrons i obrers. Però el go-

vernador civil de Barcelona va demanar a Calvet una intervenció personal, coneixedor que podia ser el millor interlocutor amb els caps obrers. Calvet ho va fer, però alguns empresaris van considerar que no havia distingit prou entre el seu paper de president del Foment i el de negociador en el conflicte i que s'havia pres uns drets que no tenia; concretament, va patrocinar la reducció de les hores de treball a tres mil anuals, una proposta que el governador civil es va fer seva, i a la llarga també els obrers. Els empresaris dissidents forçaren una reunió del Foment del Treball, a la qual assistiren quatre-cents empresaris i en la qual Eduard Calvet va ser desautoritzat, tot i que la majoria dels seus companys de Junta Directiva del Foment li donaven suport. Calvet va dimitir.

ELS ESTIRATGES CASABLANCAS

Les aportacions de Catalunya a la tecnologia industrial són reduïdes. Però en sobresurt una d'aplicable a la filatura del cotó: els anomenats estiratges Casablancas, que es van donar a conèixer en el mercat el 1911. No deixa de ser sorprenent que el seu inventor fos un home de Sabadell, una de les dues grans ciutats llaneres. Però tot s'explica.

Tal com s'ha dit en aquest capítol, la filatura era el coll d'ampolla del procés tèxtil. Era més fàcil i requeria menys temps el tissatge que la filatura. Aquesta també exigia més màquines i més mà d'obra. El darrer dels passos, que consistia a convertir les metxes de cotó en fil, també requeria temps. Calia fer sovint dues o tres passades de la veta per les metxeres per aprimar-la fins a aconseguir el gruix de fil requerit.

L'invent de Ferran Casablancas i Planell consistí a fer

grans estiratges de la veta, sense que aquesta es trenqués. Va trobar una solució mecànica que imitava el moviment que feien les filadores amb la filosa manual: els dits d'una mà retenien les fibres, mentre l'altra mà les estirava i la pua les torçava. El sistema Casablanca permetia l'abaratiment del cost de producció del fil en un 50% i, a més, una forta reducció del procés de preparació de la fibra. L'inventor treballà molts anys en aquest sistema: el 1907 va inscriure una primera patent, que va ser millorada el 1911, l'any en què la presentà, i que tornà a millorar anys més tard.

Ferran Casablanca i Planell (1874-1960) pertanyia a una família de petits industrials de Sabadell que treballaven la llana. La seva infantesa va estar voltada de telers i d'aprestos químics en l'anomenat Vapor de la O. Aviat s'entusiasmà per la mecànica. En lloc d'interessar-se per la gestió de l'empresa del pare, es tancà en una habitació de la fàbrica —que anomenava el «quarto de les rates»— per fer els seus experiments, amb gran desesperació de la família, que no veia futur en aquell noi.

Va començar a treballar amb la fibra de la llana, que era la que tenia a l'abast, però aviat passà a la fibra de cotó, que era més regular i llisa. Però ell no havia vist una filatura de cotó en la seva vida, de manera que va haver de desplaçar-se per veure-la, estudiar-la i així continuar amb els seus experiments. Casablanca era un geni, però no tenia els coneixements propis de l'enginyer o del mecànic professional, i va haver de buscar professionals com Francesc Permanyer o Arnau Izard per avançar.

El 1907, patentà un primer «mecanisme per a l'estiratge continu i simultani amb torsió de fibres tèxtils». El 1911 es constituí Patents Casablanca SA, societat en la qual participava ell, l'empresari cotoner Lluís Sedó i l'advocat i polític Pere Rahola. Dos anys després (1913), es presentà la pa-

tent en un acte solemne a Sabadell en presència de l'alcalde de la ciutat, d'Eduard Calvet —aleshores president del Foment del Treball—, d'Enric Prat de la Riba —president de la Diputació—, del diputat a les Corts per Terrassa Alfons Sala, de Francesc Cambó i de nombrosos industrials barcelonins.

El sistema Casablanca serà adoptat per tota la indústria cotonera del món.

Ferran Casablanca va ser el president del Banc de Sabadell fins que va esclatar la guerra civil. Els anys de la guerra els passà a Manchester, capital de la indústria tèxtil britànica. La Gran Bretanya, que havia seguit la implantació del sistema amb fortes reticències, acabarà acceptant-lo i nomenant-lo soci d'honor de l'Institut Tèxtil de Manchester. Era la primera vegada que el nomenament es concedia a un ciutadà no britànic.

LA QUASIDESAPARICIÓ DE LA INDÚSTRIA COTONERA TRADICIONAL

La indústria tradicional cotonera gairebé ha desaparegut de Catalunya.

La causa del tancament de fàbriques va ser la competència de preus dels països emergents. En el procés tèxtil, el cost del factor treball és força alt sobre el preu final. Una mateixa màquina, posada a Catalunya o a la Xina, produirà el mateix producte. O sigui que el salari que cobren els treballadors representa un percentatge molt alt sobre el preu del producte. El preu del treball serà desequilibrant sobre el cost, ja que els sous europeus no tenen res a veure amb els del Tercer Món. Per aquesta raó, a partir dels anys seixanta la filatura, el tissatge i l'estampació aniran desapareixent.

El 1978, els grans grups cotoners catalans eren els següents —de més a menys per nombre de pues:

Grup de Jaume Castell	164.280
Grup Valls Taberner	110.250
Grup Soldevila Buxó	91.200
Grup Juncadella	82.275
Grup Buixó	72.500
Grup Puigneró	66.160
Grup Espona	50.500
Grup Bertrand i Serra	50.000
Grup Llaudet	42.400

El 1981, en democràcia, el Govern socialista llançà un Pla de reconversió del sector tèxtil cotoner, que allargarà artificialment uns quants anys el que era una agonia.

Les fàbriques aniran tancant, l'una darrere l'altra; algunes bé, pagant una indemnització als treballadors, d'altres malament, amb una suspensió de pagaments que era una fallida.

BALANÇ DELS COTONERS

La indústria cotonera serà la més important de Catalunya fins al 1960, aproximadament. Fins aleshores, els cotoners tenien un gran relleu social. I també molts diners. En el capítol dedicat al turisme, hi ha una referència d'un article de Josep Pla en el qual aquest menciona que foren els industrials cotoners els primers a tenir una torre a la Costa Brava,

on passaven l'estiu. Ocupaven les principals llotges al Liceu, els agradés l'òpera o no, ja que això no tenia gaire importància. Les seves relacions amb les autoritats franquistes eren bones, i tampoc això tenia gaire a veure amb la seva fidelitat al règim, sinó amb el fet que els uns i els altres hi sortien guanyant: els industrials eren ben tractats pel Govern Civil, estaments de l'Estat i policia, i aquests també trobaven la seva compensació, bé en metàl·lic —no es pot demostrar, però és segur—, bé en favors: una feina per al fill o la filla, una gestió personal al ministeri per facilitar un ascens, etc.

Els cotoners representen el millor i el pitjor dels empresaris catalans, tant durant el segle XIX com durant el XX. Crearen una indústria que era una potència europea el 1911 i ho continuaria sent fins a la guerra civil. Després, la culpa de la davallada durant la primera part del franquisme va ser del mateix règim.

Sovint els cotoners havien après com funcionava el negoci treballant a la fàbrica com un obrer més, quan eren joves. L'esperit del treball ben fet era clar: passava davant del plaer, les distraccions, les vacances, o fins i tot, algunes vegades, la família. Valoraven molt l'esforç, que a vegades es podia mesurar en hores, però d'altres en imaginació, coneixements, en el fet de ser espavilat... El pare podia tenir pocs coneixements, però s'adonava d'aquest dèficit i els fills anaven a estudiar fora, aprenien idiomes i es posaven al corrent dels avenços tecnològics. El mercat podia ser l'espanyol, però els cotoners coneixien el món. La tradició de viatjar és ben catalana. Ramon Esteve, d'una família de Torà i Guissona que comerciava amb cotó, es va fer fotografiar el 1889 a les cascades del Niàgara, i el seu fill s'establí a l'estat de Texas i donà origen a Esteve Brothers, amb seu a Dallas. Aleshores i ara, a tot arreu es pot trobar un català. Aquest era el seu actiu.

És l'hora del passiu. Les fàbriques es dividien sovint entre els fills, de manera que, en lloc de sumar, restaven. No hi va haver mai una gran empresa cotonera. L'Espanya Industrial SA va cotitzar a borsa, però poques més ho van fer. Els cotoners veien el negoci com a familiar i no els passava pel cap obrir el capital a tercers o anar a borsa per captar-hi més recursos. Només els membres de la família coneixien el balanç real de l'empresa. Utilitzaven rarament el crèdit bancari, que era vist com una feblesa.

En alguns aspectes, hi va haver de tot. Alguns tenien una gran sensibilitat social; d'altres, gens. Alguns tenien un bon nivell cultural; d'altres, baix o molt baix.

Els balanços tenen actiu, passiu i compte de resultats. Aquest darrer és el resultat de restar el passiu de l'actiu. El compte de resultats del sector cotoner és clarament positiu per a l'economia catalana, a més de ser-ho per als mateixos cotoners.